

“Life”, placed her poems in anthologies, including literary and artistic one “Skladka” (“Crease”) (Kharkiv, 1896)), her name wasn’t know well by the readers of South of Ukraine. The study analyzes form of cooperation between Lesia Ukrainka and compilers of almanacs, Mykola Voronyi, Mykhailo Kotsyubynskyi and Mykola Chernyavskyi. Special attention is focused on conformity of author’s artistic and aesthetic concepts for anthologies “Z-nad khmar i dolyn” and “Z potoku zhyttya”.

Key words: literary almanac, author, publisher, censorship, symbol, guide.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

УДК 821.161.1.09(045)

Лідія Лук’янчук

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Стаття присвячена проблемам формування історичних поглядів Лесі Українки та значенню впливу на її науково-громадянську позицію матері Олени Пчілки й дядька М. П. Драгоманова, які були порадиниками та вчителями протягом усього життя поетеси. Історію дружніх стосунків цих визначних діячів української культури та їх вплив на формування характеру, творчості, історичних поглядів, еволюцію світогляду простежено на аналізі творів письменниці та матеріалах епістолярної спадщини.

Ключові слова: історія, М. Драгоманов, матеріалізм, марксизм, національна ідея, прометеїзм, Олена Пчілка, світогляд.

Творчість Лесі Українки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. стала однією з вершин художньої свідомості українського народу в його історичному поступі й водночас збагатила духовну культуру людства як видатне явище світової літератури.

Сучасникам Леся Українка відома насамперед як письменниця, перекладач, публіцист, мислитель і значно менше як активний громадський діяч, палкий патріот, плідний науковець й автор історичних досліджень. Різнобічна творча діяльність поетеси засвідчує надзвичайно широкий її світогляд. Про еволюцію світогляду великої української поетеси написано чимало наукових праць [10; 12]. Серед них є наукові розвідки, присвячені дослідженню формування історичних поглядів поетеси [1; 8; 13; 15; 18].

Мета статті – узагальнити результати попередніх досліджень, актуалізувати думки науковців щодо особливостей багатоаспектної наукової діяльності Лесі Українки і, зокрема, її звернення до історичного минулого людства, осмислення закономірностей світового історичного розвитку й місця в ньому України.

Дослідження життя і творчого шляху Лесі Українки свідчать, що найбільший вплив на формування її поглядів справили мати Олена Пчілка, рідний дядько М. Драгоманов та родичі письменниці, а саме: О. Косач-Кривинюк, Л. Старицька-Черняхівська, К. Квітка, Ф. Колесса, Л. Шишманова-Драгоманова, І. Косач-Борисова, О. Стешенко та ін. [16, с. 13].

Олена Пчілка не лише мати Лесі Українки. Це її перша вчителька та наставниця, вірна подруга та порадиця, перший критик, цензор, організатор, упорядник і розповсюджувач її творів. Це людина, що навчила Лесю розпізнавати й цінувати все прекрасне, любити знання, постійно розвивати та удосконалювати їх [18, с. 72].

Найбільше Олену Пчілку знають як матір Лесі Українки. Її життя, творчість, культурні та громадські досягнення в очах багатьох виглядають блідою тінню на фоні творчого й життєвого доробку її дочки. Але це не так. Олена Пчілка (Ольга Петрівна Косач), рідна сестра Михайла Драгоманова, за визначенням М. Зерова, була «одна з найхарактерніших фігур українського життя, громадського й літературного, в довоєнну добу» [9, с. 361]. Сама Леся у своїх листах схилилася в глибокій повазі голову перед своєю ненькою, вважаючи її обдарованою та надзвичайно розумною жінкою: «Ніхто і ніколи не писав мені так часто і так любо, як ти, і запевне так ніхто не писатиме. Коли думаю про се, то згадується мені сонет Гейне до його матері... Шкода тільки, що всі ми – і поети, і не поети – по більшій часті буваємо не варті своїх матерів» [17, с. 36]. Саме тому постать Олени Пчілки, її вплив на формування характеру, творчості, світогляду, історичних поглядів Лесі Українки залишаються цікавими й актуальними проблемами.

Серед оточення Лесі Українки виокремлюється постать Михайла Петровича Драгоманова, який мав величезний вплив на формування світогляду письменниці як особистості. М. Драгоманов по матері був рідним дядьком Лесі. Дружні стосунки між сім'ями Косачів і Драгоманових створили умови для виникнення особливих духовних взаємин між дядьком та племінницею.

З дитинства для майбутньої поетеси Михайло Петрович став своєрідним ідеалом, як згадує сестра Лесі Українки О. П. Косач-Кривинюк [7, с. 240]. Видатний український вчений та історик дуже любив свою племінницю і фактично став для неї «компасом у світі знань» [3, с. 19]. І. Франко стверджує, що Леся Українка вже в 1888 р. досягла у своїх поезіях високої майстерності, що, без сумніву, було здобутком інтенсивної праці над власною освітою, над опануванням мови й віршової техніки, а також і впливу того оточення, серед якого вона жила. «Не знаю напевно, – пише І. Франко, – але здається, що не помилюся, коли між тими впливами на першому місці поставлю вплив її дядька, незабутнього сівача живих і широких ідей серед нашої суспільності, Михайла Драгоманова. Леся вела з ним оживлену переписку, і покійник уже тоді з великою надією дивився на її талант і, певно, не залишив ніякої нагоди прояснювати і наводити його на кращу дорогу, до щораз вищої мети» [21, с. 262].

Листування М. Драгоманова й Лесі Українки розпочалося з 1888 р. Перший лист Лесі до дядька датується 25 березня 1888 р., коли їй пішов 17-й рік. У листах до племінниці М. Драгоманов учив її оцінювати історичні події, літературу, мистецтво, допомагав формувати її науковий світогляд. На цей час за плечима М. Драгоманова був величезний досвід наукової, політичної, публіцистичної та культурно-просвітницької діяльності [4, с. 617]. Саме він став автором першої програми української соціал-демократії, написаної ним у 1888 р., в якій вдало поєднав ідеї соціального й національного визволення [11, с. 229]. Його багатогранна наукова, літературно-критична, публіцистична і громадська діяльність наприкінці ХІХ ст. мала значний вплив на розвиток українського політичного життя і, безумовно, стала визначальною для формування світогляду його талановитої племінниці [9, с. 363].

Перебуваючи з 1875 р. за кордоном, він продовжує своє спілкування з племінницею, постійно даючи поради й надсилаючи літературу. «Книжки ваші я всі прочитала, і вони мені дуже сподобались, збираюсь навіть дещо перекладати. Найбільше мені згодився словар, бо я почала переводити “Одіссею”» [19, с. 20]. Дядько не лише надсилав Лесі Українці літературу. Дізнавшись про її захоплення перекладами, допомагав письменниці в цій справі, інформував про наукові твори, фольклор та наукові видання в зарубіжних країнах. Поетеса часто зверталася до М. Драгоманова за порадами й високо цінувала його думку.

Професор В. Погребенник, досліджуючи результативність ідейно-творчого спілкування М. Драгоманова й Лесі Українки, висловив думку, що саме під впливом ученого Леся Українка зрозуміла: для того, щоб йти в майбутнє, потрібно добре знати своє минуле. «Він вчив її, не зашорюючись на національній кривді, поціновувати минуле й сучасне з широкого погляду, не випускати з поля зору соціальні чинники, шукати живі справи й правду, спільну для багатьох національностей, не фетишизувати національні святощі і не сприймати “голі мрії”, сміливо вдивлятися в майбутнє, йти до великої мети визволення людини і нації, вливаючись у велику еволюцію європейської людності» [14, с. 180].

Своє перше історичне дослідження Леся Українка написала за сприяння та допомогою дядька. «Стародавня історія східних народів» – один із перших популярних підручників із давньосхідної історії, написаний письменницею для наймолодших сестер. У підручнику вона висвітлила історію історично-економічних, соціально-політичних, релігійних та міфологічних відносин різних народів давньої доби [15]. У світобаченні Лесі Українки саме «народ» є центральним суб'єктом історичного процесу. З 1918 р. книжку ні разу не перевидавали. Значна її частина вміщена у праці дослідниці Олени Огневої «Східні стежки Лесі Українки» [13, с. 72].

Чимало творів Лесі Українки пов'язані з історією. Будучи всебічно розвиненою людиною, вона завжди цікавилася минулим українського народу й людства. Під впливом Михайла Драгоманова остаточно сформувалися історичні погляди письменниці [8, с. 137]. Саме він став орієнтиром для Лесі Українки в розумінні подій світової та української історії. Підтвердженням цього є, написана в 1911 р., незадовго до смерті, поема «Бояриня». Поема «Бояриня» стала першим драматичним твором української історії. З одного боку, причини звернення Лесі Українки до українських сюжетів, зокрема й у поемі «Бояриня», були породжені ностальгією, відірваністю від українського оточення. З іншого боку, за міркуваннями М. Драй-Хмари, трактуючи такі поняття, як «поневолення народу», «любов до рідного краю» тощо, Леся Українка свідомо шукала паралель до цих понять в історичному минулому, бо загальне становище було тоді таке, що не зовсім дозволяло речі звати своїми іменами [5, с. 36].

Серед оригінальних творів Лесі Українки, написаних під впливом Михайла Драгоманова, потрібно назвати насамперед поему «Роберт

Брюс, король шотландський». Дядько розповів племінниці про подвиг Роберта Брюса, про епізод із павуком, який стає своєрідним кульмінаційним пунктом поеми. Тема «припала до серця» Лесі і стала основою твору [2, с. 52].

Задум драматичної поеми «У пущі» також виник за порадою М. Драгоманова, коли Леся Українка працювала над брошурою про Джона Мільтона, пуританина часів англійської буржуазної революції XVII ст. Часто поетеса присвячувала своєму порадникові й другові вірші. Перший твір із посвятою Драгоманову був надрукований у часописі «Народ» за 1891 р. під назвою «Сірома» («Бідні люди»).

Кінець XIX – початок XX ст. позначився піднесенням революційного руху в Росії та в Україні як її складовій частині. Це сприяло розвитку й поширенню політичних, зокрема соціалістичних ідей. Відчутний вплив на радикальні кола інтелігенції мав марксизм. Саме цей період збігається з активною творчістю та громадською діяльністю Лесі Українки, формуванням її ставлення до подій сучасної історії. У 90-х роках вона уважно вивчала соціалістичну й марксистську літературу, зблизилася з революційними гуртками та організаціями, у тому числі й соціал-демократичного напрямку. Про це свідчить активне листування Лесі Українки з визначними діячами українського соціал-демократичного руху початку XX ст. Сьогодні епістолярна спадщина Лесі Українки становить понад 750 листів. Відомо понад 40 адресатів Лесі Українки, листи до яких зібрано частково. Серед них листи до її найближчого родинного (мати, батько, брати, сестри, родина М. П. Драгоманова) та літературного оточення (І. Я. Франко, М. І. Павлик, О. Ю. Кобилянська, В. С. Стефаник, О. С. Маковей, М. М. Коцюбинський, А. Ю. Кримський).

Письменниця усвідомлювала роль соціал-демократії в боротьбі за своє соціальне й національне визволення, але вважала, що в цьому русі особливу увагу треба приділяти національному питанню. У творах Лесі Українки викривається антинародна сутність монархічних режимів і, особливо, побудованої на насильстві й не обмеженої жодними законами, російської абсолютної монархії.

І хоча письменниця була знайома з творами марксизму, перекладала українською мовою праці класиків марксизму, але марксистом вона не стала. Світогляд її був здебільшого матеріалістичний, з притаманним йому діалектичним підходом до аналізу всіх явищ дійсності, з упевненістю про пізнавальні можливості людини. Свої

думки про вічність і несотворимість матерії вона висловлює у вірші «Ось, уночі...».

Для багатьох творів Лесі Українки характерне переплетення різних аспектів реальності з мотивами давньої історіографії. Це насамперед використання нею різних біблійно-християнських й антично-міфічних сюжетів, з допомогою яких вона розкриває моральні якості своїх героїв, показує соціальний стан сучасного їй суспільства, дає філософське осмислення дійсності. Із цього погляду шедевром поетеси є її «Лісова пісня» (1911), яка містить у собі глибоку філософську ідею органічної єдності людини і природи, антропологічної «наповненості» природи. Чудові картини лісової природи, тонкий, яскравий аналіз психології та побуту людей змальовані в цій романтичній драмі-феєрії. Письменниця наголошує, що діалектична єдність людини і природи – це не тільки складні й суперечливі взаємовідносини, а й постійна боротьба, що вони несуть у собі й позитивне, і негативне.

Близько до серця сприймає вона нещасну долю рідного краю, свого народу. Український дух, національна ідея наявні в багатьох творах Лесі Українки. Незважаючи на сумніви, вона вірить у свій народ, у його сили й закликає його до національного пробудження, виступу, до боротьби проти неволі та «національної ганьби». Романтична спрямованість характерна і прометеївським образом у творчості Лесі Українки. Прометеївська непримиримість до зла, до поневолення, нескореність із великою силою, пристрастю, творчою одержимістю володіли письменницею. Її герої прагнули до боротьби за право на щастя, вони не терплять стану покірності та пасивності, бунтують проти «невільницького зганьблення». Таким соціально загостреним є образ Неофіта-раба («В катакомбах»), який не бажає носити рабські кайдани, виступає проти будь-якої тиранії, схиляється тільки перед Прометеєм, тому що він «...не творив своїх людей рабами,... та не назвав свого тирана батьком, а деспотом всесвітнім...» [20, с. 105].

Значну допомогу надав М. Драгоманов Лесі Українці в її публіцистично-критичній діяльності. Вона написала низку статей про громадсько-політичне життя («Не так тії вороги як добрії люди», «Оцінка “Нарису” програми Української соціалістичної партії»). Під впливом Драгоманова Леся Українки зацікавилась політичним життям України, діяльністю радикальної партії, яку створили в Галичині 1890 р. І. Франко та М. Павлик за діяльної підтримки М. Драгома-

нова, брала участь у виданні часопису «Народ». Був час, коли дядько радив Лесі Українці зайнятися політичною діяльністю, провадити далі те, чого вона в нього навчилася. У листі до М. Павличка вона писала: «Дядько хотів, щоб моя праця і моя думка росли і жили, щоб я ні літератури, ні політики не скидалась, щоб я шукала свого шляху, була б не епігоном його, а духовною дитиною». Далі вона зазначає, що її душа – душа поета, в якій щире слово – то перша її зброя, і зложити її та переїхати у Галиччину і зайнятися політикою вона не може, не має права, бо для неї «скинутись» літератури гірше за смерть [2, с. 53].

Під еволюцією історичних поглядів Лесі Українки слід розуміти передусім перехід від літературно-художнього описування історичних подій і фактів до осмислення закономірностей світового історичного розвитку й місця в ньому України. Своєрідність життєвого шляху, вимушена відірваність від батьківщини та низка об'єктивних причин, пов'язаних з особливостями історичного розвитку України та її суспільства наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., зумовили творчий вибір письменниці на користь розв'язування загальнолюдських проблем й історичних колізій, звернення до історичної тематики як способу втілення та оприявлення власних прагнень. Світова історія пізнавалася письменницею у двох послідовних напрямках. Перший – пошук необхідної теми для вільного самовияву української дійсності, другий – наукове вивчення епохи, у яку здійснювався екскурс.

Історичний світовий процес бачився письменницею в цілісному вимірі – від зародження людства й до сучасних їй подій. Дати власне і глибоке розуміння української проблеми письменниця змогла завдяки унікальній історіософській перспективі свого художнього мислення. Особливість полягає в тому, що базою освоєння вітчизняної історії були для Лесі Українки і праці представників романтично-позитивістського напрямку – М. Костомарова, В. Антоновича та ін., і політичні ідеї М. Драгоманова, і роботи молодих представників класичного позитивізму, насамперед М. Грушевського [1, с. 10].

Слід зазначити, що при дослідженні світоглядних джерел творчості Лесі Українки останнім часом звертається увага на «зіткнення ідеологій, сучасну кризу суспільної думки та втрату основних орієнтирів національної ідеї». Так, Я. Козачок наголошує, що світогляд «Лесі Українки визначався не учнівством навіть у видатних учителів – Драгоманова й матері, тим більше не сукупністю знань і життєвих

фактів, почерпнутих із суспільного досвіду. Він мав глибоке філософське підґрунтя, засноване не тільки на знаннях. До його характеру можна застосувати слова видатного вітчизняного філософа ХІХ ст. П. Юркевича. Він уважав філософський світогляд “не механізмом, котрий передбачає складність буття, а його достоїнством або ідеєю... Буття існує за силою свого достоїнства або ідеального сенсу”. Для світогляду й творчості Лесі Українки були властиві саме такі ознаки, сутність яких окреслена вищими осягами філософської думки» [6, с. 73]. Тому версії формуванню і розвитку світогляду Лесі Українки на прочитання її творчості можуть бути багатовимірними, неосяжними, як і постать письменниці.

Огляд наукових розвідок про формування історичних поглядів поетеси засвідчує, що особливої уваги заслуговує поглиблене дослідження відображення у творчості Лесі Українки ідеї обстоювання національного визволення народів, викриття антинародної сутності монархічних режимів і, особливо, побудованої на насильстві і необмеженої жодними законами (і в ХІХ–ХХ ст., й у ХХІ ст.) російської влади.

Отже, сукупність уявлень Лесі Українки про себе, про світ, про свої взаємовідносини з ним, про своє місце у світі та життєве призначення почало формуватися з раннього дитинства під впливом визначних діячів української культури ХІХ ст. Олени Пчілки та М. П. Драгоманова. Постать Лесі Українки була і є унікальним явищем не лише з погляду її внеску в літературний процес та суспільно-політичний розвиток України, а й з погляду її особистістних світоглядних позицій. Її огнисте слово звучало, за визначенням Івана Франка, як гарячий поклик до бою за волю й людські права.

Джерела та література

1. Багаліка Ю. О. Історичні погляди Лесі Українки : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Багаліка Ю. О. – К., 2000. – 22 с.
2. Волинський І. Взаємини Лесі Українки і Михайла Драгоманова [Електронний ресурс] / Іван Волинський. – Тернопіль, 1991. – С. 52–53. – Режим доступу : [https:// www.dragomanov.info/vzaemsne-slesejukr.html](https://www.dragomanov.info/vzaemsne-slesejukr.html)
3. Голубенко Н. О. Навчання у листах / Н. О. Голубенко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 12. – С. 19–20.
4. Драгоманов М. П. «...Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні» : вибране / М. П. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 688 с.

5. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя і творчість / М. Драй-Хмара // Літературно-наукова спадщина. – К. : Наук. думка, 2002. – 226 с.
6. Козачок Я. Світогляд та естетика мислення Лесі Українки в давніх і новіших інтерпретаціях [Електронний ресурс] / Ярослав Козачок. – К., 2008. – С. 73–83. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lukrsuch/2008_4_2/R1/Kozachok.pdf
7. Косач-Кривинюк О. П. Леся Українка. Хронологія життя і творчості / О. П. Косач-Кривинюк ; автор проекту та відпов. за вип. Н. Г. Стащенко. – Репринт. вид. – Луцьк, 2006.
8. Кузьминець Ю. О. Історизм світогляду Лесі Українки / Ю. О. Кузьминець // Пам'ять століть. – 1999. – № 3. – С. 137–149.
9. Зеров М. Леся Українка. Твори. У 2 т. Т. 2 / М. Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – 614 с.
10. Леся Українка (1871–1913) – українська письменниця, поетеса, драматург, публіцист, перекладач, громадський діяч : бібліогр. покажчик до 140-річчя з дня народження / упоряд. О. М. Сергієнко. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – 50 с.
11. Лисяк-Рудницький І. Драгоманов як політичний теоретик / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе. У 2 т. Т. 1 / пер. з англ. М. Бодік, У. Гавришкін. – К. : Основи, 1994. – 554 с.
12. Незбагнена велич Лесі Українки в дослідженнях і критиці : бібліогр. покажчик [Електронний ресурс]. – Луцьк, 2010. – Режим доступу : ua.convdocs.org/docs/index-204133.shtml; www.pdfactory.com
13. Огнєва О. Східні стежини Лесі Українки : статті та матеріали / О. Огнєва – Луцьк, Волин. кн., 2007. – 236 с.
14. Погребенник В. Ф. Михайло Драгоманов і Леся Українка: результативність ідейно-творчого спілкування / В. Ф. Погребенник // Перші міжнар. драгоманівські читання / уклад. : І. Волинка, В. Сергієнко, Л. Макаренко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 1. – С. 180–185.
15. Романов С. «Стародавня історія східних народів» і поезія Лесі Українки на єгипетські теми [Електронний ресурс] / Сергій Романов // Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. – Режим доступу : <http://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/EgyptPoetry.html>
16. Спогади про Лесю Українку. – Вид. 2-ге, доповн. – К. : Дніпро, 1971. – 483 с.
17. Скоклюк С. Мати і дочка // Леся Українка та родина Косачів в контексті української культури : тези та матеріали наук.-практ. конф. (с. Колодяжне, 24–25 лют. 1996 р.). – Луцьк : Ініціал, 1996. – С. 36.
18. Трофімчук Т. Вплив Олени Пчілки та Михайла Драгоманова на формування історичних поглядів Лесі Українки / Т. Трофімчук // Минуле та сучасне Волині та Полісся. Олена Пчілка та родина Косачів в історії інтелектуальної еліти України та Волині : матеріали ХХХІІІ Всеукр. іст.-краєзн. наук. конф., присвяч. 160-річчю від дня народження Олени Пчілки та 60-річчю з часу створення Колодяжнен. літ.-мемор. музею Лесі Українки. – Луцьк : [б. в.], 2009. – Вип. 33. – С. 72–76.

19. Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. Т. 10 / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1978. – 542 с.
20. Филипович П. Образ Прометея в творах Лесі Українки / П. Филипович // Филипович П. Літературно-критичні статті. – К. : Дніпро, 1991. – 270 с.
21. Франко І. Зібрання творів. У 50 т. Т. 31 / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1981. – 595 с.

References

1. Bahalika, Yu. O. 2000. “Istorychni pohliady Lesi Ukrainky” [Historical view Lesia Ukrainka]. PhD diss., Kyiv (in Ukrainian).
2. Volynskiy, I. 1991. *Vzaiemyny Lesi Ukrainky i Mykhaila Drahomanova* [Lesia Ukrainka and Michael Dragomanov Relations]. Ternopil. Access: <https://www.dragomanov.info/vzaemsne-slesejukr.html>. (in Ukrainian).
3. Holubenko, N. O. 2007. “Navchannia u lystakh” [Education]. *Vyvchaiemo ukrainsku movu ta literaturu* [Learning in letters], 12: 19–20. (in Ukrainian).
4. Drahomanov, M. P. 1991. “«...Mii zadum zlozhyty ocherk istorii tsyvilizatsii na Ukraini»: Vybrane” [Favorite “...my plan to write Essay history of civilization in Ukraine”]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).
5. Drai-Khmara, M. 2002. “Lesia Ukrainka. Zhyttia i tvorchist [Ukrainka Lesya cloud. Life and work”. In *Literary and scientific heritage*, edited by M. Dry-Khmara, 15–151. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
6. Kozachok, Yaroslav. 2008. *Svitohliad ta estetyka myslennia Lesi Ukrainky v davnikh i novishykh interpretatsiakh* [Worldview and aesthetics Ukrainka Lesya in ancient and more recent interpretations], 73–83. Kyiv. Access: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lukrsuch/2008_4_2/R1/Kozachok.pdf (in Ukrainian).
7. Stashenko N. H., ed. 2006. *Kosach-Kryvyniuk O. P. Lesia Ukrainka. Khronolohiia zhyttia i tvorchosti* [Lesia Ukrainka. Chronology of the life and works]. Lutsk (in Ukrainian).
8. Kuzmynets, Yu. O. 1999. “Istoryzm svitohliadu Lesi Ukrainky” [Historicism outlook Lesia Ukrainka]. *Pamiat stolit* 3: 137–149 (in Ukrainian).
9. Zerov, M. 1990. “Lesia Ukrainka” [Lesia Ukrainka]. *Tvory v dvokh tomakh. Tom 2*. Kyiv: Dnipro (in Ukrainian).
10. Serhiienko, O. M., ed. 2011. *Lesia Ukrainka (1871–1913) – ukrainska pysmen-nytsia, poetesa, dramaturh, publitsyst, perekladach, hromadskiy diiach: bibliohra-fichnyi pokazhchyk do 140-richchia z dnia narodzhennia* [Lesia Ukrainka (1871–1913) – Ukrainian writer, poet, playwright, essayist, translator, public figure, bibliography of 140 years since the birth]. Zaporizhzhie: ZNU (in Ukrainian).
11. Lysiak-Rudnytskyi, I. 1994. “Drahomanov iak politychnyi teoretyk” [Dragoma-nov as a political theorist]. *Istorychni ese u dvokh tomakh. Tom 1*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
12. Reva, L., ed. 2010. *Nezbahneni velych Lesi Ukrainky v doslidzhenniakh i krytytsi: Bibliohrafichnyi pokazhchyk* [Lesia Ukrainka incomprehensible greatness in research and criticism]. Lutsk. Access: ua.convdocs.org/docs/index-204133.html; www.pdfactory.com (in Ukrainian).

13. Ohnieva, O. 2007. *Skhidni stezhyny Lesi Ukrainky* [Eastern paths of Lesia Ukrainka]. Lutsk: Volynska knyha (in Ukrainian).
14. Pohrebennyk, V. F. 2003. “Mykhailo Drahomanov i Lesia Ukrainka: rezultativnist ideino-tvorchoho spilkuвання” [Michael Drahomanov and Lesia Ukrainka: the impact of ideological and creative communication]. In *Pershi Mizhnarodni Drahomanivski chytannia*, edited by I. Volynka, and V. Serhienko, and L. Makarenko, 1: 180–185. Kyiv: NPU imeni Drahomanova (in Ukrainian)
15. Romanov, S. “«Starodavnia istoriia skhidnykh narodiv» i poeziia Lesi Ukrainky na yehypetski temy” [“Ancient History of Eastern Nations” and Lesia Ukrainka poetry on Egyptian theme]. *Entyclopediia zhyttia i tvorchosti Lesi Ukrainky*. Access: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/EgyptPoetry.html> (in Ukrainian).
16. Kostenko, A. I. 1971. *Spohady pro Lesiu Ukrainku* [Memories of Lesia Ukrainka]. Kyiv: Dnipro (in Ukrainian).
17. Skokliuk, S. 1996. “Maty i dochka” [Mother and Daughter]. *Lesia Ukrainka ta rodyna Kosachiv u konteksti ukrainskoi kultury*, 36–37. Lutsk: Initsial (in Ukrainian).
18. Trofimchuk, T. 2009. “Vplyv Oleny Pchilky ta Mykhaila Drahomanova na formuvannia istorychnykh pohliadiv Lesi Ukrainky” [Impact Pchilka and Michael Dragomanov historical views on the formation of Ukrainka Lesya]. *Mynule ta suchasne Volyni ta Polissia. Olena Pchilka ta rodyna Kosachiv v istorii intelektualnoi elity Ukrainy ta Volyni*, 33: 72–76. Lutsk (in Ukrainian).
19. Ukrainka, Lesia. 1978. *Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. Tom 10*. [Lesia Ukrainka. Collected works in twelve volumes]. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
20. Fylypovych, P. 1991. “Obraz Prometeia v tvorakh Lesi Ukrainky” [The image of Prometheus in the works of Lesia Ukrainka]. In *Literaturno-krytychni statti*, edited by P. Fylypovych. Kyiv: Dnipro (in Ukrainian).
21. Franko, I. 1981. *Zibrannia tvoriv u 50 tomakh* [Franko I. Collected works in 50 volumes]. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Лукьянчук Лидия. Формирование исторических взглядов Леси Украинки. Статья посвящена проблемам формирования исторических взглядов Леси Украинки и значению влияния на ее научно-гражданскую позицию матери Олены Пчилки и дяди М. П. Драгоманова, которые были советчиками и учителями в течение всей жизни поэтессы. В то же время автор делает попытку осветить причины активизации творчества и общественной деятельности Леси Украинки в конце XIX – начале XX в., учитывая подъем революционного движения в Украине и России. Эволюция исторических взглядов Ларисы Косач привела к сближению с революционными кружками и организациями, в том числе и социал-демократического направления. В статье поднимается вопрос обращения писательницы к исторической тематике как к способу воплощения собственных стремлений для решения общечеловеческих проблем и исторических коллизий. Ведь Леся Украинка изучала мировую историю в двух последовательных направлениях – как поиск необходимой темы для свободного самовыражения украинской действительности и как научное изучение исторической эпохи, в которую она осуществляла экскурс. История дружеских отношений этих выдающихся деятелей украинской культуры и их влияние на

формирование характера, творчества, исторических взглядов, эволюцию мировоззрения прослежена на анализе произведений писательницы и материалах эпистолярного наследия.

Ключевые слова: история, М. Драгоманов, материализм, марксизм, национальная идея, прометеизм, О. Пчилка, мировоззрение.

Lukianchuk Lidiia. The Formation of Historical Views of Lesia Ukrainka.

The article is devoted to problems of formation of historical views of Lesia Ukrainka and value the influence of scientific and civic position of her mother Olena Pchilka and her uncle M. P. Drahomanov. who were the advisers and teachers throughout the life of the poet. However, the author attempts to illuminate the reasons of activation of creative and social activities of Lesia Ukrainka in the late nineteenth – early twentieth century given the rise of the revolutionary movement in Ukraine and Russia. Historical evolution of views of Larysa Kosach led to the rapprochement with the revolutionary circles and organisations, including the social-democratic direction. The article raises the question of the appeal of the writer to the historical subject as a way of realization of their aspirations for the solution of universal problems and historical conflicts. But Lesia Ukrainka studied the history of the world in two consecutive areas, the search for the required theme for the free expression of the Ukrainian reality and how the scientific study of the historical era in which she made reference. Due to analysis of the works of the writer and the materials of the epistolary heritage was traced back the history of friendly relations of these prominent figures of Ukrainian culture and influence on their character formation, creation, historical views, evolution of worldview.

Key words: history, Drahomanov, materialism, Marxism, national idea, prometheism, O. Pchilka, worldview.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2016 р.

УДК 821.161.2-09(19)

Вячеслав Онінко

ЖИТТЄПИС ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РОДИННОМУ ЛИСТУВАННІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

У статті йдеться про значення епістолярної спадщини Олени Пчилки в сучасному джерелознавстві. Зроблено аналіз праць, пов'язаних із цією проблемою. На прикладі життєпису Лесі Українки показано роль листів Олени Пчилки як джерела вивчення біографії. На основі епістолярної спадщини матері висвітлено епізоди з життя Лесі Українки, родинні стосунки.

Ключові слова: епістолярій, лист, автограф, джерело, джерелознавство.